ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

№9
2025

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 450 sahifa,
2-sentyabr, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:
Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),dotsent
Doniyorov S. M. –"Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:
Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:
- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):
- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA

Maktabgacha ta'lim tashkiloti innovatsion faoliyatini rivojlantirish jarayoni 14
Ibragimova Gulsanam Nematovna

Sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'lim metodikasida qo'llanilishi va o'qituvchi kompetentligiga ta'siri 22
Abduyev Sheroz

Boshlang'ich ta'limda "tabiatshunoslik" fanini raqamli platformalar orqali o'qitish metodikasini takomillashtirish: 5e modeli asosida dizayn, baholash va joriy etish 25
Ahmadaliyev Shohruh Bahromjon o'g'li

Ingliz va rus leksikografiyasida o'zbek milliy taom nomlarining lingvistik tahlili 30
Bobojonova Zarina Rashidovna

Rahbarlarda til bilish darajasi va hissiy intellekt (eq): o'zaro bog'liqlikni o'rganish 34
Isaqulova Baxtigul Xo'jamovna

Frazeologizmlarni o'rgatishda matn asosida integratsiyalashgan dars modeli: xorijiy til o'rganuvchilar tajribasi 38
Jumayeva Sadbarg Mirolimovna

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari: rivojlangan davlatlar tajribasi tahlili 42
Karimova Moxichehra Rixsibayevna

Rus va ingliz tillarida sharqona realiyalarning leksik-semantik tasnifi 46
Kulmamatova Aziza Do'stmamat qizi

TRIZ metodikasi asosida texnokratik bolalar bilan ishlash tizimini takomillashtirish 50
Orifjonova Mavludaxon Abduqaxxor qizi

Raqamli ta'lim muhitida pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish 53
Raximberganova Munojat Muzaffar qizi

Structure of Social Conflict and Stages of its Development 57
Zaynutdinova Shahnoza Yuldashevna

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy faoliyatini baholash va rag'batlantirish tizimini takomillashtirish 60
Abduraxmonova Nigoraxon Akramali qizi

Expression of National Mental Characteristics in the Uzbek Lullaby 64
Alimbayeva Shaxlo Tursunovna

Bo'lajak "texnologiya" fani o'qituvchilarini kasbiy faoliyatga tayyorlashda kreativ kompetentlikni rivojlantirish tizimining pedagogik zarurati 69
Avazov G'oyibnazar Berdiyevich

Bo'lajak tarbiyachilarda integratsiyalashgan ta'lim faoliyatini rivojlantirish orqali kommunikativ salohiyatini shakllantirish 72
Baratova Yulduz Asadullayevna

Umumta'lim maktablarida molekulyar fizikani o'qitishning hozirgi holati 76
Boymirov Sherzod Tuxtayevich, Xudoynazarova Visola Musurmonqul qizi

Ingliz tilini o'qitishda talabalarning mustaqil ta'lim olish kompetensiyasini akt vositasida rivojlantirish 80
Ergasheva Sevaraxon Ravshanjon qizi

Maktabgacha ta'lim pedagoglarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish istiqbollari 84
O'rinova Feruzaxon O'ljayevna, Karimova Gulzodaxon Marufjon qizi

IIV litsey o'quvchilarining liderlik kompetensiyasini rivojlantirishning psixologik xususiyatlari 90
Gadoyeva Dildora Baxtiyorovna

Improving the System of Human Resource Capacity Management in Higher Education Institutions: Evidence from Uzbekistan 98
Imomov I., Umirova D.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarni mantiqiy va tanqidiy fikrlashga o'rgatishning zamonaviy usullari 104
Iskandarova Munisa Bahodir qizi

Tarbiyachi-pedagoglarning emotsional kompetentsiyasini rivojlantirish 107
Jovmirzayeva Nargiza Quvondiqovna

Maktabgacha ta'lim yoshdagi giperaktiv bolalarga ta'lim berishning pedagogik-psixologik usullari 110
Jo'rayeva Nargiza Toirovna, Kamalova Sarvinoz

Blum taksonomiyasi asosida ilmiy kompetentlikni takomillashtirishning o'ziga xos xususiyatlari................113
Mustafayeva Nilufar Ulashovna

Maktabgacha yoshdagi ovoz buzulishiga ega bolalar bilan guruhli mashg'ulotlarni tashkil qilish 117
Umida O'tbasarova Mexmanovna, Maksudbekova Xovvajon Xamidbek qizi

Bolalar jamoasida do'stona munosabatlarni shakllantirishda rivojlanish markazlarida
loyiha asosida o'qitish texnologiyasidan foydalanish usullari 121
Quronova Ismigul Xolmurod qizi

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda innovatsion metodlar orqali
o'z-o'zini rivojlantirish ko'nikmalarini shakllantirish metodikasi.............126
Rustamova Davlatxon Toyirjon qizi

Oliy ta'limda tarbiyaviy faoliyatni tashkil etishning innovatsion modellari 131
Sanayeva Surayyo Bobonazarovna

"Tibbiy radiologiya" fanini o'qitishda pedagogik muloqot orqali tanqidiy operativ muloqotni
o'stirishning o'ziga xos xususiyatlari.............139
Shukurova Sevara Ilhomovna

Improving High Jump Techniques 143
Tajimbetov Anvar Tengelbayevich

Filologik va ijtimoiy-siyosiy fanlarda ta'lim jarayonining innovatsion metodlari.............146
Yuldasheva Dilnoza Bekmurodovna

Понятие логического мышления и его особенности у младших школьников.............149
Ахмаджонова Нозима Нодиржон қизи

Интеграция психологии, обучения английскому языку, дошкольного образования и туризма:
междисциплинарная модель формирующего опыта 152
Омонуллаева Дилофуза Асадулла қизи

Maktabgacha yoshdagi bolalarning o'yin faoliyatida ijtimoiy motivlarni shakllantirish usullari.............157
Abduvaxobova Nodira

Boshlang'ich ta'limda kognitiv faollikni rivojlantirishning afzalliklari 160
Ismailova Nozima Umaraliyevna

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini matnni tahlil qilishga o'rgatishda
zamonaviy yondashuvlarning ahamiyati.............164
Utanbayeva Dildora Abdixadirovna

Dorivor o'simliklar kursini o'qitish metodikasini takomillashtirishda keys texnologiyalaridan foydalanish 168
Mirzaboyev Timur Bisenbay o'g'li

Oliy ta'lim talabalarida ijtimoiy-axloqiy kompetensiyani rivojlantirish: empirik tadqiqot natijalari 171
To'raqulov Akbar Rustam o'g'li

Gerontotexnologiya ijtimoiy-pedagogik innovatsiya sifatida 175
Temirova Muyassar Abdukarim qizi

O'quvchilarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda Sharq mutafakkirlarining qarashlaridan foydalanish.............180
Raximova Surayyo Otabek qizi

Yoshlarni kasb tanlashda ruhiy tayyorgarlik va shaxsiy qobiliyatlarni baholash 183
Biysenov Temirbek Taumuratovich

Talabalarni ta'limiy qadriyatlar asosida pedagogik faoliyatga tayyorlash tizimini
takomillashtirishning ahamiyati.............188
Choriyeva Surayyo Choriyevna

Differences Between Computer-Based and Paper-Based Assessment in Inclusive Education 192
Davidova Sayyora Sirojiddin kizi

Raqamli muhit sharoitida ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonining pedagogik modeli
va tajriba-sinov natijalari.............196
Donayeva Nozimaxon Norbo'tayevna

Intellekt xarita yordamida o'quvchilarda "emotsional intellekt"ni rivojlantirish.............201
G'aniyev Abduqahhor Gadoyevich

Maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalarda o'yin faoliyatining psixologik-pedagogik ahamiyati.....206
Isayeva Mushtariy Alisher qizi

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarini innovatsion yondashuv asosida boshqarishning nazariy asoslari 210
Mannanova Nargiza Xaydarovna

Ingliz tilini o'rgatishda ona tilidan keng foydalanishning salbiy va ijobiy jihatlari 215
Masharipova Kumushoy Amin qizi

The Relationship Between Critical Thinking and Reading Comprehension in Primary School Students.....218
Mavlonova Dildora Shukhrat kizi

Tasviriy san'at mashg'ulotlarida zamonaviy metodlardan foydalanish 222
N. K. Musayeva, U. O. Ziyatova

Singapurning ta'lim falsafasi: korporativ madaniyatni ma'naviy-ma'rifiy rivojlanish bilan integratsiyalash ...226
Nishonov Xayrulla Xolmirzaevich

The Anthropocentric Paradigm in Modern Linguistics: Cognitive Linguistics and Linguacultural Studies in The Study of Language, Consciousness, and Culture 230
Rajabova Shaxlo Shodmonovna

Bugungi globallashuv davrida ta'lim tizimini rivojlantirish va uning sifatini oshirishda nostandart yondashuvning ahamiyati 234
Ramazonova Salomat Saidovna

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kreativ sinflar ishini tashkil etishga tayyorlash 238
Saidova Gulruh Halim qizi

O'zbek oilalarida ota-ona va farzand munosabatlarini tashxis qilishning psixologik xususiyatlari (Farg'ona vodiysi misolida)..242
Turg'unboeva Azizaxon G'ulomovna

Сущность и специфика развития билингвизма у детей дошкольников 246
Истамова Нигора Азимжановна

Zamonaviy rahbarning innovatsion boshqarish texnologiyalaridan foydalanishning afzalliklari 249
Xakimova Dildora Mashrabjonovna

Креативный подход к развитию лингвометодического мышления студентов-филологов 253
Ходжаниязова Айгуль Айтмуратовна

Umumta'lim maktablarida tarbiya darslarini tashkil etish ijtimoiy zarurat sifatida 257
Rashidova Gulnoza G'ulomovna

Pedagogik risklarni boshqarishning nazariy asoslari va globallashuv jarayonidagi ahamiyati 261
Xaydarov Sulaymon Amirqulovich

Xronotop nazariyasiga tahliliy yondoshuvlar va qarashlar..265
Avazov Vahabjon Tolibjon o'g'li

Ko'zi ojiz bolalarning rus tili darslarida nutqiy kompetensiyasini shakllantirishning psixopedagogik asoslari 268
Abduraximov Asror Sultonali o'g'li

Maktabgacha yoshdagi bolalarda kasblar haqida dastlabki tasavvurlarni shakllantirishning psixologik-pedagogik asoslari..271
Adizova Nilufar Quvondiq qizi

Zamonaviy media texnologiyalarini ta'lim jarayoniga qo'llashning zarurati 274
Alimov Asadulla Urokbayevich

Maktabgacha yoshdagi bolaning rivojlanishida ijtimoiy muhitning ta'siri 278
Alimova Umida Jumaboy qizi

Kognitiv yondashuv asosida tibbiyot oliy ta'lim muassasalari talabalari grammatik va diskursiv kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy modeli va pedagogik texnologiyasi....................................282
Dadadjanova Feruza Muhammadyusupovna

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarining rivojlanish tarixi va ommalashuvi....................................286
Hojiyeva Maftuna Ulug'bekovna

Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarida raqamli resurslardan foydalanish orqali adabiy kompetensiyani rivojlantirish 289
Islomova Xafiza Azamatovna

Ona tili o'qitish metodikasi fanidan mustaqil ta'limni tashkil etish..293
Ismadiyorova Nafisaxon Ibroximjon qizi

Axloqshunoslikning global muammolari va texnikaviy muhitning inson hayotiga ta'siri..............................298
Kozimova Nargiza Istam qizi

Ichki ishlar organlari xodimlarida kasbiy kompetentlikni oshirish va baholash usullarining xalqaro tahlili....303
Mamatqulova Sanobar Ismatillayevna, Eshmurzayev Yigitali Shokirovich, Kadirova Durdonaxon Rustamovna

Tabiiy fanlarda bilingval ta'lim va CLIL yondashuv 309
Mannobxonova Muqaddamxon O'ktamxon qizi

Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda pragmatik muammolar va ularning yechimlari 313
Maxmudova Nigoraxon Boyqo'zi qizi

Poshshoxo'ja Ibn Abduvahobxo'janing "Miftoh ul-adl" asaridagi pedagogik qarashlari 317
Muzaffarova Farida Muxtor qizi

Boshlang'ich ta'lim jarayonida matn tushunishni shakllantirishda germenevtik metodlarning nazariy asoslari 321
Nazirova Shaxnoza Odinajon qizi

Axborot iste'moli madaniyatini rivojlantirishda raqamli gigiyena va internet xavfsizligi...............................324
Ramazonov Jahongir Djalolovich

Informatika fanini o'qitishda zamonaviy yondashuvlar 328
Sadinov Otabek Vaxodirovich

Boshlang'ich sinf o'quvchilarning ijtimoiylashuvida musiqa fanining ta'siri..332
Shahobiddinova Zilola Orif qizi

Madaniy-ijtimoiy va ta'limiy omillarning bolalarning aqliy rivojlanishiga ta'siri 335
Shirinov Otabek Tuvalovich

Tadqiqot metodi vositasida o'quvchilarda tabiiy-ilmiy savodxonlikni rivojlantirish.......................................338
Suyarov Kusharbay Tashbayevich

Boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining kasbiy kommunikativ kompetensiyasi va nutq madaniyati 342
Saipova Hilola Abduhamitovna

"Ekologik ochiq o'yinlar" 5–7 yoshli bolalar uchun..346
Tangirov Zoir Xo'jakulovich

Yuqori malakali taekvondochilarni o'ziga xos genetik xususiyatlarini hisobga olgan holda sport seleksiyasi 350
Tursunaliyev Ulug'bek Shavkatjon o'g'li

Musiqa maktabi o'quvchilarida madaniy qadriyatlar va ustoz-shogird an'analarining uzluksiz rivojlanishi ..353
Seytanov Bayrambay

Imom Buxoriyning "Al-Jome' as-sahih" asari talabalarda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirish omili sifatida 356
Abduhalimova Nigora

O'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishda AKT vositalaridan foydalanishning metodik asoslari...359
Abdullayeva Zarnigor Usubjon qizi

Коммуникативная компетентность и культура общения преподавателей начальных классов 364
Арысланбаева Анора Бердаховна

Проблемы методической подготовки учителей в развитие дискурсивной компетенции по РКИ у учащихся уровня В1 средних общеобразовательных школ Узбекистана 366
Набиева Зарнигор Муминжон кизи

"Tarbiya" darslari orqali o'quvchilarda huquqiy savodxonlikni rivojlantirish..369
Atamuradov Xasan Yuldoshevich

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining inklyuziv ta'limga tayyorgarligi: pedagogik va psixologik asoslari 374
Baxromova Guljamol Dilshodjon qizi

Tajriba metodlari orqali maktab o'quvchilarida tabiat hodisalarini bashorat qilish ko'nikmalarini shakllantirish...378
Baxtiyor Imanov, Begali Xoliqnazarov

Bo'lajak pedagoglarning tashkillashtiruvchi-boshqaruvchilik kompetentligini shakllantirishning pedagogik-psixologik asoslari...384
Japparbergenova Indira Bayramovna

Integrativ yondashuv asosida biologiya fanidan olimpiada masalalarini yechish metodikasi 387
Jumanov Muratbay Arepbaevich, Raxmatov Uchkun Ergashevich

Darslarni tashkil qilishda 4K modelini qo'llash imkoniyatlari...393
Kadirov Tulkin Baxridinovich

Maktabgacha yoshdagi bolalarga tasviriy faoliyatning noodatiy usullarini o'rgatish metodikasi..................397
Maxmudova Nasiba Nurmuxammetovna

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida funksional savodxonlik tushunchasini ilmiy-pedagogik asoslash masalalari 406
Mirzaliyeva Gulhayo Abdulazizovna

So‘rovga asoslangan ta’lim texnologiyasining bosqichlari va qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantirish 410
Orifjonova Iroda Orifjon qizi, Ochilova Mehrubon Suratovna

Dermatovenerologiya fanini casc (Critisize, Analyze, Summarize, Conclude) modeli orqali o‘qitish va uning talabalar klinik kompetentligini oshirishdagi o‘rni 415
Po‘latov Boburbek Ta’lat o‘g‘li

Sport faoliyatida stress holatini tadqiq etishning nazariy asoslari.............419
Ruzmatova Nigina Shotilla qizi

Bo‘lajak maktabgacha ta’lim tarbiyachilarini kreativlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish............422
Uchqunova Adiba Roziq qizi

7-sinf adabiyot darslarida nutqni rivojlantiruvchi o‘quv topshiriqlari tahlili.............427
Umurova Farangiz Askarboy qizi

O‘zbek tilida fe’l birikmalarining pragmatik funksiyalari va ularning ingliz tili bilan qiyosi 430
Xudoynazarova Dildora Shonazar qizi

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodikasi.............433
Zayniddinova Mahzuna Baxtiyorovna

Фольклор и время: формирование речевых навыков у детей начальной школы 439
Ниязова Хилола

Xalq o‘yinlari – jismoniy va ma’naviy tafakkur omili.............443
Turg‘unoy Ahmadjonovna Egamberdiyeva, Ergashoy Valijonova Salimjon qizi

Использование проектной деятельности для формирования языковой компетенции.............446
Чаршамова Мехрийбан Уразбаевна

7-SINF ADABIYOT DARSLARIDA NUTQNI RIVOJLANTIRUVCHI OʻQUV TOPSHIRIQLARI TAHLILI

Umurova Farangiz Askarboy qizi
Samarqand davlat pedagogika instituti
1-bosqich doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada bugungi kundagi adabiyot darsliklaridagi topshiriqlar tahlili, ushbu topshiriqlar qay darajada oʻquvchilarning mustaqil va ijodiy fikrlashi, oʻz fikr mahsullarini ogʻzaki bayon qila olishi, nutqlarining rivojlantirilishiga qaratilganligi hamda tanlangan mavzu va mashqlar oʻquvchilar yoshiga mos yoki mos emasligi muhokama qilingan. Zarur oʻrinlarda topshiriqlarning bajarilishi yuzasidan tavsiyalar berilgan.

Kalit soʻzlar: nutq, oʻquv topshiriqlar, ifodali oʻqish, darslik, mantiqiy fikrlash.

Abstract: This article analyzes the tasks presented in modern literature textbooks, discussing the extent to which these tasks aim to develop students' independent and creative thinking, their ability to express their ideas orally, and to enhance their speech skills. The compliance of the selected topics and exercises with the students' age characteristics is examined. Where necessary, recommendations for task implementation are provided.

Key words: speech, learning tasks, expressive reading, textbook, logical thinking.

Аннотация: В данной статье проведен анализ заданий, представленных в современных учебниках по литературе, рассматривается степень их направленности на развитие у учащихся самостоятельного и творческого мышления, умения устно излагать собственные мысли, а также на формирование их речевых навыков. Обсуждается соответствие выбранных тем и упражнений возрастным особенностям учеников. В необходимых случаях предложены рекомендации по выполнению заданий.

Ключевые слова: речь, учебные задания, выразительное чтение, учебник, логическое мышление.

KIRISH

Adabiyot darslari nutqni oʻstirishda katta ahamiyatga ega, chunki nutq rivojlanishi uchun insonda avvalo soʻz boyligi koʻp boʻlishi zarur, soʻz boyligi esa badiiy asarlar orqali rivojlanadi. Badiiy matnlar orqali oʻquvchilar koʻp hollarda adabiy, obrazli, konteksli soʻz va iboralarni oʻzlashtiradi. Bundan tashqari sinonimlar, metafora, iboraviy birikmalar, maqollarni oʻrganish orqali ogʻzaki va yozma nutqi boyiydi.

Oldingi nashrlardagi ona tili va adabiyot darsliklarida mantiqiy fikrlash, nutqiy qobiliyatlarni oʻstirish kabi jihatlardan koʻra koʻproq grammatika, qoidaga asoslangan edi. Oliy ta'limga kirish imtihonlaridagi testlar ham shu qoidaga asoslanib tuzilganligi bois, oʻquvchilarda erkin ijodiy fikrlash, ogʻzaki nutqiy qobiliyatlar orqada qolganligini koʻp kuzatdik. Lekin bugungi kundagi yangi nashrdagi darsliklarda mantiqiy fikrlashga undaydigan, turli sohalardagi bilimlar jamlangan qisqa matn hikoyalar, qiziqarli topshiriqlar oʻrin olgan darsliklar oʻquvchilarning darsga qiziqishlariga, tanqidiy tafakkurlarini rivojlantirishlarida muhim dasturil amal boʻla oladi. Shu bilan birga kirish imtihonlari va Milliy sertifikat imtihonidagi testlar mazmuni ham ancha oʻzgargan, mantiqiy fikrlashga undaydigan saviyada tuzilgan. Tanqidiy fikrlashi yaxshi boʻlgan insonlarning nutqi ham qolganlarga nisbatan ravon boʻladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Yangi nashrdagi darslik (Toshkent-2022) oldingisidan tamomila oʻzgargan. Undagi oʻquv-topshiriqlari ham oʻquvchilarni mantiqiy fikrlashga undaydigan qilib ishlanganiga guvoh boʻlamiz. Albatta, mustaqil fikrlay oladigan, oʻz fikr mahsulini ogʻzaki va yozma bayon qila oladigan oʻquvchining nutqi ham rivojlanaveradi.

"Adabiyot oʻqitish metodikasi" kitoblarida ham adabiyot darslarini samarali tashkil qilish haqida gap ketganda ham, birinchi oʻrinda, uning oʻquvchi shaxsining kamol topishidagi foydaliligi hisobga olinadi. Tabiiyki,

bunday vaziyatda uning fikrlash qobiliyatini oʻstirishga qaratilgan darslar asosiy oʻrin egallaydi. Adabiyot darslari shunday tashkil etilishi kerakki, oʻquvchilar butun dars davomida oʻquv-biluv faoliyatining ichida faol boʻlishsin, biror daqiqa ijodiy mehnatdan tashqarida qolmasin. Ayrim tadqiqotchilar fikricha, "an'anaviy maktabalarda oʻquvchilar mehnat ta'limi, xorijiy tillar, jismoniy tarbiya kabi darslarda amaliy hamda nazariy qismlarda faol boʻlishadi. Qolgan barcha aralash turdagi darslarda oʻquvchining darsdagi faolligi juda pastligicha qolmoqda. Taxminan toʻrtdan bir qism oʻquvchilargina e'tiborli, faol, qolgan (75% gacha) nafaol, yana, taxminan, 1/4 i darsda umuman ishlamaydi.[1]

Yuqoridagi fikrlarga asos tarzida ham adabiyot darsliklari mazmuni bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan axborot texnologiyalari davriga mos tarzda yangilanib boryapti. Bunda oʻquvchilar (ona tili va adabiyot darslari misolida) faqatgina shu fanga oid bilimlarni emas, balki turli xil bilimlarni qiziqarli tarzda shu fanga bogʻlab oʻrganishadi. Masalan, 7-sinf adabiyot darsligini qaraydigan boʻlsak, Ernest Seton-Tompsonning "Lobo (boʻri nomi)" hikoyasi berilgan oʻrinda "Bolalar ensiklopediya"sidan olingan boʻrilarga oid faktga asoslangan ilmiy ma'lumotlar berib oʻtiladi. Bu bir tarafdan ham darsning qiziqarliligini oshirsa boshqa tarafdan, oʻquvchilar bir vaqtning oʻzida turli bilimlar integratsiyasi asosida dunyoqarashi kengayib boradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

7-sinf adabiyot darsligi 4 fasldan iborat boʻlib, birinchi fasl Inson, Tabiat, Oʻzlik deb nomlangan. Bu faslda oʻzbek va jahon adabiyotining nodir hikoyalari oʻrin olgan boʻlib, ularda inson his tugʻulari, ichki kechinmalari tabiat bilan bogʻlab berilgan va adabiyot hamda tabiatshunoslik fanlarining integratsiyasini kuzatishimiz mumkin. Kirish qismi – badiiy tahlil asoslari deb nomlangan boʻlib unda amerikalik mashhur yozuvchi Ernest Heminguey fikrlari keltirilgan, ya'ni "Badiiy asarning yozilgan qismidan yozilmagani muhimroq". Shu yerda savol- kichkinagina topshiriq

Topshiriq. Oʻylab koʻring-chi badiiy asarning "yozilmagan qismi" deganda nimani tushunasiz? Nega Heminguey uni yozilgan qismdan muhimroq, demoqda? Ushbu savol orqali oʻquvchilar mustaqil oʻylaydilar, tafakkur qilishadi, mantiqiy fikrlashlari ishga tushadi. Butun boshli sinfda kamida 10 tadan ziyod har xil fikrlar paydo boʻladi. Ularni eshitadi oʻziniki bilan taqqoslaydi, oʻz fikrlarini yetkazishga harakat qiladi.

Kirish qismida Shodiqul Hamroning "Hovlidagi daraxt" hikoyasi berilgan va hikoya boshlanishidan oldin savol beriladi: savol: Asar sarlavhasiga e'tibor bering. Sizningcha, asar nima uchun "Hovlidagi daraxt" deb nomlangan? Unda nima haqida hikoya qilinadi deb oʻylaysiz? Boshida qoʻyilgan ushbu savol oʻquvchilarni asarga olib kirib qoʻyadi va ularni qiziqishlarini uygʻotadi. Ular oʻylash orqali miya funksiyalarini uygʻotadi va tafakkur qila boshlaydi. Yana turli xildagi fikrlarni eshitadi e'tibor bermagan oʻrinlarga e'tibor qarata boshlaydi. Asar oʻrtasida yana shunday topshiriq bor: Asarning keying qismidagi tabiat tasviriga e'tibor bering. Parchadagi badiiy tasvir vositalari nimaga xizmat qilgan? Oʻquvchilar mana shunday tasvir vositalar orqali lugʻat boyligini oshiradilar.

Kitobdan she'riy asarlar ham joy olgan boʻlib, Zulfiya hamda Asqad Muxtor she'rlari keltirilgan. Topshiriq sharti shundayki, quyidagi berilgan she'rlar asosida Zulfiya va Asqad Muxtor she'riyatiga xos xususiyatlarni tahlil qiling. Bunda quyidagilarga e'tibor bering:

- she'rlarda ilgari surilgan gʻoyalar;
- lirik qahramonning kechinmalari;
- she'rlarda ishlatilgan badiiy tasvir vositalari.

Ushbu topshiriqlar asosida oʻquvchilar yana fikrlab gʻoyalarni aniqlaydilar va badiiy tasvir vositalar yordamida lugʻat boyligini kengaytiradilar, ifodali oʻqish bilan nutqiy koʻnikmalari shakllanib boradi.

Keyingi oʻrinlarda jahon adabiyoti namunalaridan ham oʻyga toldiradigan yuqorida aytilganidek, "yozilmagan qismi" kuchli asarlar berilgan. Bunday asarlar oʻquvchilarda mantiqiy tafakkurni mustahkam qiladi va yangi mavzularda boshqalar oldida bemalol oʻz mustaqil fikrlarini ayta olishlariga oid bilimlarini mustahkamlaydi. Bu oʻquvchilar tafakkurini kengaytirishda yaxshi vosita boʻlsa-da, lekin, bizningcha, asarlar shunday tanlanganki, ularni nafaqat oʻquvchi balki kattalar ham oʻqib hazm qilolmaydigan ogʻir asarlar berilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Bejiz nutq oʻsishi uchun buyuk notiqlar, badiiy asarni oʻqish kerakligini ta'kidlashmaydi. Ilmiy asar emas, maqola yoki qiziqarli faktlardan iborat ensiklopediya emas, aynan, badiiy asar oʻqilishi kerak. Chunki unda badiiy tasvir vositalari boʻladi, soʻzlarning turli xil sinonimlari, antonimlari, konteks ichidagi koʻchma ma'nolari boʻladi va bular bizning lugʻat boyligimizni kengaytirib, kerakli soʻzni zarur oʻrinlarda ishlata olish koʻnikmala-

1 K. Abdullayev "Adabiyot oʻqitish metodikasi" oʻquv-uslubiy majmua. Namangan -2024. -72-b

rini shakllantiradi. Quyida Ernest Seton-Tompson ning “Lobo” hikoyasidan keyin shunday topshiriq beriladi: Badiiy tahlil asoslarini o‘rganamiz: Peyzaj – badiiy asarda tabiat tasviri peyzaj deyiladi.peyzaj asar voqealari sodir bo‘layotgan joyni tasavvur qilish imkonini beradi. Shu bilan birga peyzaj o‘quvchida ma’lum bir kayfiyat uyg‘otishi yoki qahramonlar ruhiy holatini tushunishga yordam berishi ham mumkin.

“Lobo” hikoyasida peyzaj qo‘llangan o‘rinni topib, qayta o‘qing. Bu tasvir o‘quvchida qanday kayfiyat uyg‘otadi?

Masalan, asardagi mana shu o‘rinda tabiat tasviri bor: Yangi Meksika shimolidagi ulkan chorva yaylovi Kurrumpo deb ataladi. Yaylovning o‘rkach-o‘rkach adirlari bor, sero‘t-sero‘t otloqlari bor, poda-poda mollari bor, soylarida zilol-zilol suvlari bor. Zilol suvlari oqib borib-borib, Kurrumpo daryosiga quyiladi. Shu boisdan ham yaylov ana shu daryo nomi bilan ataladi. Yaylovda Lobo degan bir qari bo‘ri hukm suradi. Mana shunday tabiat tasvirlari bor o‘rinlarni, avvalo o‘qituvchi o‘zi ifodali qilib o‘qib bersa, so‘ng o‘quvchilarga ovoz chiqarib o‘qitish orqali gapirganda nutqida monotomlik qotib qolgan o‘quvchilar uchun ovoz jarangdorligini oshirishda ancha foydali topshiriq bo‘ladi. Uyga topshiriq sifatida peyzaj o‘rinlari bor matnlardan 2 3 tasini audio variantini tayyorlash berilsa, bu o‘quvchilarda yanada qiziqish ortishiga va ovoz tonini yaxshilashga ancha foydali bo‘ladi.

Oxirgi yillarda chop etilgan darsliklar mazmuni ancha yaxshilangan va bugungi axborot texnologiyalari zamoniga asta-sekin moslashtirilayotganiga guvoh bo‘lyapmiz. Bu, albatta, bizni xursand qiladi. Oldingi nashrdagi darsliklarga nisbatan qiziqarli va rang-barang, o‘quvchilarni fikrlashga undaydigan topshiriqlar o‘rin olgan, ammo, bizningcha, ba’zi o‘rinlarda mavzu va topshiriqlarni shakllantirishda o‘quvchilar yoshi hisobga olinmagan. Masalan, 7-sinf adabiyot darsligida jahon adabiyoti namunalaridan hisoblangan – Ernest Hemingueyning “Chol va dengiz” asari berilgan. Bu asar jahon adabiyotining eng sara asarlaridan hisoblanib, Nobel mukofotiga sazovor bo‘lgan kuchli psixologik asar bo‘lib, ba’zan kattalar ham o‘qib hazm qilolmaydilar. Shunday asarning 7-sinf o‘quvchisi qanchalik tushunadi, bu ularga qiyinlik qilishi bilan birga zerikarli bo‘lib tuyuladi. O‘qituvchi yo‘nalish bergan taqdirda ham o‘quvchilar uning ichiga kirolmaydilar. Lekin ushbu asardan keyin qiziqarli topshiriqlar berilgani kishini quvontiradi va ushbu topshiriqlarni shunga o‘xshash osonroq hikoyalarda bersa ham o‘quvchilar qiziqishini oshirishga erishiladi. Masalan, asardan keyin QR kod orqali asarning vidieo shaklini ko‘rish tavsiya etilgan va asar o‘qigan o‘quvchida filmni ko‘rish yanada zavqlantiradi, asar va film o‘rtasidagi farqlarni o‘z-o‘zidan ajrata oladilar.

Yana bir qiziqarli topshiriq berilganki: Loyiha. Tasavvur qiling siz jurnalistsiz. Santyago dengizdan qaytib kelgandan keyin intervyu olishingiz kerak. Intervyu siz ishlaydigan gazeta(jurnal, vebsayt) o‘quvchilariga qiziq bo‘lishi uchun nimalarga e’tibor qaratasiz, santyagoga qanday savollar berasiz?

Bizningcha, juda qiziqarli va o‘quvchilarni fikrlashga undaydigan topshiriq. Agar o‘qituvchi berilgan topshiriqni maqsadga muvofiq qo‘llay olsa, sinfda hech bo‘lmasa 3 yoki 4 ta o‘quvchi jurnalistikaga qiziqishadi va ular topshiriqni astoydil bajarishga harakat qiladilar. Qolaversa sinfda o‘quvchilarning hammasidan har xil fikrlar chiqadi, birisi e’tibor bermagan jihatlarini boshqasidan eshitib bilib olishadi.

Kitobning keying sahifalarida masal janri ham o‘rin olgan. O‘quvchining emotsional- ekspressiv hissiyotda ovoz jarangdorligini oshirib, kerakli o‘rinlarda rolga kirib qiziqarli ifodali gapirishi, nutq irod qilishida masallarning ham ahamiyati katta. Ushbu o‘rinda “Ninachi va chumoli” masala ketirilgan bo‘lib, lekin ifodali o‘qish, rolga kirib yod olish kabi topshiriqlar berilmagan ekan. Dastavval, o‘qituvchi uni ifodali qilib o‘qib korsatib bersa, masalan, yozda ninachining sho‘x kuylaganini xursand kayfiyatda, sovuq tushib, yegulik topolmay och qolib, chumolining eshigini taqillatib u bilan bo‘lgan suhbatini yupun holdagi ovoz bilan, chumolining so‘zini esa, og‘ir-bosiq, dono insonning qiyofasida o‘qib bersa bu o‘quvchilarning yurak-yuragiga ta’sir qilib, dilariga jo bo‘ladi. Bekorga Q. Yo‘ldoshev ham: “Ifodali o‘qish, ayniqsa, 5-8-sinflarda asarning emotsional ta’sir kuchini sezdirish, uni o‘quvchilarning ko‘ngil mulkiga aylantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘ladi”,[2] – deb ta’kidlamagan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Badiiy asarlar(maqol, masal, tez aytish, ertak, hikoya, roman) o‘quvchilar nutqini o‘stirishda eng muhim manbalardir. So‘zlayotgan har bir inson buyuk notiq bo‘lishi mumkin. Bunga olib boradigan eng birinchi yo‘l kitob (baddiy kitob) o‘qishdir. Biz qiziqarli topshiriqlar orqali o‘quvchilarni kitobga bo‘lgan muhabbatini oshirishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Z. Mirzayeva, K.Jalilov. Adabiyot 7-sinf darslik. Toshkent – 2022
2. K.Abdullayev “Adabiyot o‘qitish metodikasi” o‘quv-uslubiy majmua. Namangan -2024. -72-b
3. Q.Yo‘ldosh, M.Yo‘ldosh O‘zbek adabiyotini o‘qitish metodikasi. Toshkent – 2022. 206-bet
4. www.educationworld.com

2 Q. Yo‘ldosh, M.Yo‘ldosh O‘zbek adabiyotini o‘qitish metodikasi. Toshkent – 2022. 206-bet

13.00.00	Pedagogika fanlari
13.00.01	Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02	Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03	Maxsus pedagogika
13.00.04	Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05	Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06	Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07	Ta'limda menejment
13.00.08	Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09	Ijtimoiy pedagogika
07.00.00	Tarix fanlari
19.00.00	Psixologiya fanlari
01.00.00	Fizika-matematika fanlari
02.00.00	Kimyo fanlari
03.00.00	Biologiya fanlari
09.00.00	Falsafa fanlari
10.00.00	Filologiya fanlari
11.00.00	Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI

Mas’ul muharrir: Ramzidin Ashurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №9

© Materiallar ko‘chirib bosilganda “Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali 26.09.2023-yildan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C–5669363 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.